

העמק דבר לפרשת ויקהל

פרק לה

פרק לה, א

א וַיִּקְהַל מֹשֶׁה אֶת-כָּל-עַדְת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וַיֹּאמֶר אֲלֵהֶם אֱלֹהֵי הַדְּבָרִים אֲשֶׁר-צִוָּה ה' לַעֲשׂוֹת אֹתָם:

ויקהל משה את כל עדת בני כמו שכתב הרמב"ן. ולא שהודיעם עתה אזהרה שאמר ישראל. היינו האנשים והנשים ה' אך את שבתותי תשמורו וגו'. דזה ודאי אמר בכלל כל אשר דבר ה' אליו. וכן פרשה הסמוכה זה הדבר אשר צוה ה' לאמר קחו מאתכם וגו' א"א לומר שזהו ידיעה ראשונה מכל מעשה המשכן. דאם כן היאך שייך לומר את המשכן את אהליו וכל הענין. בעוד לא ידעו דבר מהו כל ז. ה. אלא ודאי מיד אחר שירד מהר סיני דבר להם כל הפרשיות של משפטים תרומה תצוה תשא עד מעשה העגל. אכן לא היו נאמרים בהקהל אלא מי שהוא ראוי לשמוע ולהבין. אבל ודאי היו כמה עמי הארצות אפילו בדור דעה הלז. וכל שכן נשים. והמה שמעו מהלומדים בדרך כלל ענין הפרשיות. עתה הקהיל את כל העדה האנשים והנשים. והזהירם על השבת נוסף על פרשת אך את שבתותי תשמורו. והיינו שנכלל בלשון ה' שאמר למשה ואתה דבר אל בני ישראל וגו' וביארנו שם שדייק ה' בלשון ואתה. שהוא בעצמו ישגיח ויזהיר לכל אדם על זה ע"כ הקהיל ביחוד לענין פרשה זו. ע"כ נפל בזו הפרשה דעות בני אדם עמי הארץ שאינן כהלכה, ולא הניאן משה רבינו ממחשבתם והבנתם כאשר יבוא ומכל מקום אחר שהיא כתובה בתורה ידענו שהיא מגוף התורה וראוי לדורשה על כל קוץ וקוץ.

אלה הדברים וגו'. מה שכבר פירשתי לכם הדברים שצוה לעשות אותם. תדעו אשר ששת ימים וגו'.

פרק לה, ב

ב שֵׁשֶׁת יָמִים תַּעֲשֶׂה מְלָאכָה וּבַיּוֹם הַשְּׁבִיעִי יִהְיֶה לָכֶם קֹדֶשׁ שַׁבַּת שְׁבִתוֹן לַיהוָה כָּל-הָעֹשֶׂה בּוֹ מְלָאכָה יוּמָת:

ששת ימים תעשה מלאכה. לעיל בפרשת תשא (לא, טו) כתיב יעשה מלאכה וא"כ משמעו על עושי המלאכה שמהם תעשה המלאכה, אבל כאן כתיב תעשה וקאי על המלאכה בלשון נקבה וא"כ ניתן להבין שאפילו להתחיל במלאכה ויגמר מעצמו בשבת קודש

דמותר ע"פ דין תורה מכל מקום במעשה המשכן אסור שאין כבוד המשכן שיתחלל קדושת שבת על ידה אפילו בלי עבירה וכיוצא בזה כתבו התוס' ב"ק (פא,א) דלהכי אסור לקבור מת בשבת ע"י עובד כוכבים משום שמגונה למת שנעשה איסור שבת בקבורתו אפילו ע"י עובד כוכבים.

יהיה לכם קדש. ינהגו בו קדושה כל אחד לפי ערכו. ומכאן הנהיגו עמי הארץ בו קדושה שלא לדבר בו שקר, כדאיתא בדמאי פ"ד, מ"א הלוקח פירות ממי שאינו נאמן על המעשרות, ושכח לעשרן שואלו בשבת ואוכל על פיו. ופירשו בירושלמי מפני שאימת שבת עליו. ופירוש הרע"ב שמתיראים לעבור עבירה ולשקר בשבת יותר מבחול. [ולא כהר"ש שם שהשבת קובעת למעשר] והיינו מפני שהיא קודש וכמו דאיתא בסנהדרין (כ, א) דישראל נזהרים בקדושת שביעית דשם קודש חמירי על עמי הארץ וכמ"כ מבינים דלעשות עבירה בו הרי זה חילול קדושתה. עוד הבינו שכל מעשה שנעשה בה אפילו בהיתר אסור בהנאה וכמבואר במדרש רבה במדבר פי"ד ופכ"ג דמשום הכי החרים יהושע את יריחו לפי שכבשה בשבת וכתוב כי קודש היא לכם. והרי קיי"ל דמעשה שבת אפילו בעבירה מותר מהתורה אלא עמי הארץ הבינו כך עוד בימי יהושע ולא הניאן מלחשוב כך.

פרק לה, ג

ג לא-תבערו אש בכל משבתיכם ביום השבת:

לא תבערו אש וגו'. לפי הפשט יש להבין דגם זה הפסוק שייך ביחוד למעשה המשכן שלא רק שאסור להתחיל במלאכת המשכן שתהא נגמרת מאליו בשבת כמו שכתבתי לעיל. אלא אפילו אש הבוער למלאכת מיני מתכות יהי נכבה בשבת. כ"ז יש להבין לפי הענין. אבל אחר שכתבת בתורה יש לדרוש מפרשה זו גם לדורות. וכפי עומק הדין. וכבר נדרש אזהרה זו ללאו או לחלק.

פרק לה, ד

ד ויאמר משה אל-כל-עדת בני-ישראל לאמר זה הדבר אשר-צוה ה' לאמר:

אל כל עדת וגו'. כבר נתבאר פסוק א ומכל מקום יש בפרשה זו איזה חדשות ללמוד כאשר יבואר.

פרק לה, ה

ה קחו מאתכם תרומה ליהוה כל נדיב לבו יביאה את תרומת ה' זהב וכסף ונחשת:

קחו מאתכם תרומה לה'. כבר נתבאר ראש פרשת תרומה (לעיל כה,ב) דזה הלשון משמעו יעשרו גבאי צדקה לגבות בעל כורחם אם לא היה נדבות. וביאר כאן שהגבאים יהיו רק מאתכם דוקא כדאיתא בקידושין (עו,ב) דגבאי צדקה אין ממנין אלא מישראל. **כל נדיב לב יביאה.** הוסיף כאן לבאר שלא ישלח איש נדבתו ע"י שליח אלא יביאה בעצמו. וזה כדי שיראו המקבלים אם נותן בנדיבות או אולי רק מפני הבושה מחבריו המנדבים. וזה לא נתקבל ברצון.

זהב וכסף. הראב"ע כתב בשם הגאון כי היתה נדבר כסף. ובא אח"כ לשולחנות כסף וכדומה והראב"ע מ'אן בזה וכתב שכן דרך הכתובים לכלול פרט א' בהרבה שבאו בנדבה. והפלא שהרי מפורש כתיב להלן כ"ד כל מרים תרומת כסף ונחשת. ושם אינו אלא אחד באחד. אלא ודאי היה הרבה כסף בנדבה. ובאמת לא נודע מתחלה אם יספיקו מחצית השקלים לאדנים ושאר צרכים. אלא אחר שעשהו נשאר כסף הנדבה לשארי כלים שלא נצטוו בפירושו. וכך היה הרבה זהב יותר ממה שהוציאו על הכלים המפורש. והא דכתיב ראש פרשת פקודי (לח,כד) ויהי זהב התנופה תשע ועשרים ככר וגו' לא מנה הכתוב אלא העשוי למלאכה, ועל זה נעשה חשבון. והמותר היה מונח לפני ישראל בשלימות וכן היה בכל כסף הנדבה. ועשו מהם אח"כ לי שרת. ולכתחלה התנדבו על זה האופן.

פרק לה, י

י וְכָל-חֲכָמִים-לֵב בְּכֶם יָבִאוּ וַיַּעֲשׂוּ אֶת כָּל-אֲשֶׁר צִוָּה ה':

וכל חכם לב בכם. גם זה אמר לכל עדת בני ישראל דאפילו מי שאינו לומד תורה אלא שהוא חכם לב, היינו חכמת יראת ה', כמו שכתבתי לעיל כה,ג' ולא,ו'. ומי שנגע יראת ה' בלבבו יבא ויעשה ויהי ה' אלהיו עמו בס"ד אף על פי שלא למד אומנות זו במצרים.

פרק לה, יא

יא אֶת-הַמִּשְׁכָּן אֶת-אֹהֶלוֹ וְאֶת-מִכְסֵהוּ אֶת-קַרְסָיו וְאֶת-קַרְשָׁיו אֶת-בְּרִיחוֹ אֶת-עַמֻּדָיו וְאֶת-אֲדָנָיו :

את המשכן את אהלו. אפשר לפרש בשני פנים ויבואר להלן ל"ט ל"ג.

פרק לה, יג

יג אֶת-הַשְּׁלֶחַן וְאֶת-בְּדָיו וְאֶת-כָּל-כְּלָיו וְאֶת לֶחֶם הַפָּנִים:

ואת לחם הפנים. עיין מה שכתבתי להלן שם ל"ו.

פרק לה, יט

יט אֶת-בְּגָדֵי הַשָּׂרָד לְשָׂרֵת בְּקֹדֶשׁ אֶת-בְּגָדֵי הַקֹּדֶשׁ לְאַהֲרֹן הַכֹּהֵן וְאֶת-בְּגָדֵי בְּנָיו לְכַהֵן:

את בגדי השרד לשרת בקודש. ידוע דעת חז"ל ביומא סוף פרשת בא (עב,א) לו שפירשו על בגדי כהונה. והכי איתא בתם אר' חמא בר חנינא מאי דכתיב את בגדי השרד לשרת בקודש אלמלי בגדי כהונה לא נשתייר משונאיהם ש"י שיד ופליט. וכבר עמד הרמב"ן לעיל ל"א י' דכתיב שם ואת בגדי השרד ואת בגדי אהרון. דהוי"ו יתירא וכו' שבאין ווי"ן יתירין בכתוב וזה פלא.

עוד עמד רש"י על הפסוק ל"ט א' ומן התכלת והארגמן ותולעת השני עשו בגדי שרד לשרת בקודש, ויעשו את בגדי הקודש אשר לאהרן כאשר צוה ה' את משה. ולפי דעת חז"ל דקאי על בגדי כהונה למה לא הזכיר השש. ויישב הרמב"ן (לעיל לא,י) מפני שאינו חשוב. וגם זה פלא. וכל שכן לפי ביאורינו לעיל כ"ח ה' והם יקחו את הזהב וגו' ואת השש. שהם יבחרו המובחר מכל מינים אלו ואין לך דבר שנדרש לבחירה כשש שיש בו מין המובחר ביותר.

ועוד יש להבין מנא להו לחז"ל להוציאו מן הפשט שהיו בגדי שרד להלביש את כלי הקודש במסע כמו שפירשו הראשונים ז"ל. אלא נראה דגם חז"ל מפרשים הכי אלא שהבינו עוד פירוש אחר מפסוק דפרשת פקודי הנ"ל (לט,א) דכתיב ויעשו את בגדי הקודש אשר לאהרן כאשר צוה ה' את משה. והוא מיותר לגמרי שהרי מפרש והולך כל הבגדים בפרט ומסיים על כל בגד בפני עצמו כאשר צוה ה' את משה. ותו קשה, למה לא כתיב כאן ואת בגדי בניו כמו בכל מקום. אלא ודאי נכללו בגדי כהונה בכלל בגדי השרד. בגדי יוה"כ אשר לאהרן. ובשביל שלא נתפרש עדיין ענין יוה"כ ע"כ לא באו הבגדים כאן בפירוש אלא בקבלה וברמז. משום הכי בכל מקום דכתיב ואת בגדי השרד - שני הדברים בכלל. דשניהם נקראו לפי הפשט בגדי השרד. משום שנשתיירו אחר תשמישם לגניזה, כידוע דבגדי יוה"כ נגנזים. וכן בגדים שהלבישו בהם את כלי הקודש, אחר שבאו לא"י נגנזו, ולא כמו כל כלי הקודש.

ומשום הכי בפרשת פקודי (לט,א) שנצרך לפרש שמן התכלת והארגמן ותולעת השני עשו בגדי שרד וזה לא קאי על לבגדי יוה"כ לכה"ג. משום הכי חזר ופירש הכתוב ויעשו את בגדי הקודש אשר לאהרן היינו בגדי בד של יוה"כ כאשר צוה ה' בקבלה כאשר יבואר שם בכל הפרשיות. אבל בשארי פרשיות דכתיב בגדי השרד נכלל בהם ג"כ בגדי יוה"כ. ומעתה אין הוי"ו של ואת בגדי הקודש אשר לאהרן (לעיל לא,י) מיותרת. דהיינו שמונה בגדים המפורשים. אחר כ"ז מתפרש יפה לשרת בקודש שהוא לשרת בקודש הקדשים. וכן על בגדי המסע הוא כמו שכתב הרמב"ן ז"ל שלא נתבאר מפי ה' למשה שיעשו כך וכך

אלא בדרך כלל. ובצאלל בחכמתו עשה כמה בגדים. ואח"כ הסכים הקב"ה על ידו וצו שיקחו זה בגד על כלי זה וזה על זה. ובאשר שהיה צריך בכל בגד לעשות לשמה. והוא לא ידע האיך יסכים הקב"ה ע"כ עשה בצאלל כולם לשם ארון הקודש. ואח"כ הורד לכל כלי כמו שכתבתי לעיל כ"ו ל"ז. ויבואר עוד להלן בס"ד.

פרק לה, כ

כ וַיָּצְאוּ כָּל-עֵדֶת בְּנֵי-יִשְׂרָאֵל מִלִּפְנֵי מֹשֶׁה:

מלפני משה. לשון זה מלפני משמעו שהלכו כולם לאחוריהם. ופירש הכתוב כאן יותר מבכל מקום משום דבכל מקום דבר לפני תלמידים מקבלים תורה ממשה. ופשיטא שעשו כן, אבל כאן שדבר עם כל עדת בני ישראל נצרך להודיע שכולם נהגו בזה הכבוד והמעלה.

פרק לה, כא

כא וַיָּבֹאוּ כָּל-אִישׁ אֶשֶׁר-נָשָׂא לְבוֹ וְכָל אֲשֶׁר נָדְבָה רוּחוֹ אֹתוֹ הֵבִיאוּ אֶת-תְּרוּמַת ה' לְמִלְאֶכֶת אֹהֶל מוֹעֵד וְלִכְל-עֲבֹדָתוֹ וְלִבְגְדֵי הַקֹּדֶשׁ:

ויבאו כל איש וגו'. באו בחזרה למשה. ותכלית בואם היה שהביאו את תרומת ה' לאהלו ואף על פי שאמר משה קחו מאתכם תרומה דמשמע לעשות גזברים. אבל היינו אם היה נגבה בעל כורחם כדין ע"ז האופן צוה לעשות גזברים. אבל כאשר הביאו בנדבה באו כולם למשה.

כל איש אשר נשאו לבו וכל אשר נדבה רוחו. דבשני אופנים נותן אדם נדבה. יש מנדב מחמת כי לבבו מכה אם לא יתן כאחד מחביריו יהיה לחרפה או ישא עונשו על העלמת עין. וזה נקרא נשאו לבו. ויש מנדב משום ששכלו ורוחו הטובה מיעצהו ליתן על זה. ועל זה כתיב אשר נדבה רוחו. ובפסוק כ"ט פירש הכתוב דאפילו מי שנשאו לבו מתחלה. בא אח"כ בנדבה לה' יעיי"ש.

את תרומת ה'. מה שנקרא תרומת ה'. ובאשר ששני דברים נקראים תרומת ה'. היינו לקרבנות ולמשכן. כמבואר בראש פרשת תשא. ע"כ פירוש הכתוב למלאכת אהל מועד ולכל עבודתו. היינו במה לעשות המלאכה כי נצרך לזה כמה כלים. **ולבגדי הקדש.** אף על פי שהיו לכבוד אהרן ובניו שהורמו בזה מעל לעם מכל מקום היה עינם יפה בזה.

פרק לה, כב

כב וַיָּבֹאוּ הָאֲנָשִׁים עַל-הַנָּשִׁים כָּל נָדִיב לֵב הֵבִיאוּ חָח וְנִזְמָם וְטַבַּעַת וְכוּמָז כָּל-כְּלֵי זָהָב וְכָל-אִישׁ אֲשֶׁר הֵנִיף תְּנוּפֶת זָהָב לַיהוָה :

ויבאו האנשים על הנשים. אם נשים הביאו באו האנשים עמם. אם מצד שהביאו חח ונזם וגו' שהוא תכשיטי נשים מתנת האנשים לקישוטין ואין להם רשות ליתן בלי דעת בעלים. או אם הביאו כל כלי זהב. וזהו מתנה מרובה שאסור לקבל מנשים בלי דעת בעליהם. **וכל איש אשר הניף תנופת זהב לה'.** עד כה דיבר הכתוב בנדבת הנשים שאין להן כי אם איזה תכשיט זהב או כלי זהב שנתן להן הבעל להתקשט באהלם על השלחן וכדומה. אבל חתיכה זהב אין להם. ועתה מדבר בנדבת האיש שאפשר שהניף כלי זהב או גולם זהב. ועוד עיין להלן כ"ד.

פרק לה, כג

כג וְכָל-אִישׁ אֲשֶׁר-נִמְצָא אֹתוֹ תְּכֵלֶת וְאַרְגָּמָן וְתוֹלַעַת שָׁנִי וְשֵׁשׁ וְעִזִּים וְעֹרֹת אֵילָם מְאָדָּמִים וְעֹרֹת תְּחָשִׁים הֵבִיאוּ:

וכל איש אשר נמצא אתו וגו' הביאו. זהב נמצא הרבה בד המון רבה. וכמה בני אדם לא נתנו כל מה שבידו אלא איזה חלק. מה שאין כן מינים אלו לא נמצא הרבה ע"כ מי שהיה בידו מינים אלו. והלא הבין שמוכרח לתת כל מה שבידו לצורך המשכן ע"כ הביאו כל שבידם. ועיין מה שכתבתי להלן ל"ט א' דמזה הטעם לא ניתן חשבון מכל הדברים הללו כמו מכסף זהב ונחושת.

פרק לה, כד

כד כָּל-מְרִים תְּרוּמַת כֶּסֶף וְנַחֲשֶׁת הֵבִיאוּ אֵת תְּרוּמַת ה' וְכָל אֲשֶׁר נִמְצָא אֹתוֹ עֲצֵי שִׁטִּים לְכָל-מְלָאכֶת הָעֲבֹדָה הֵבִיאוּ :

כל מרים תרומת כסף ונחשת הביאו את תרומת ה'. אין הלשון מדויקתת וגם משונה מבכל הדברים במה שכתבתי בכסף ונחשת כל מרים. דמשמעו חלק מהכל כמו בתרומה וחלה דכתיב בהו תרומה ומשום הכי דרשינן עוד ראשית (במד' טו, כ) ששריה ניכרין כדאיתא בחולין (קלו, ב). [ומזה הטעם יש לפרש הא דכתיב חזה התנופה ושוק התרומה. משום דהחזה אחד הוא בבע"ח והמובחר שבו. לא שייך לומר בו תרומה מה שאין כן שוק הוא חלק בשר שוה לכל בשר הבע"ח. והוא המורם מהם] והטעם שמעולם היה מנהג ישראל ליתן תרומה מעסקיהם לצדקה כדי שיצליח העסק. כמבואר בתנחומא פרשת ראה (פיסקא יח) עשר תעשר. עשר בשביל שתתעשר מכאן נהגו פרגמטוטין להפריש א' מעשרה מעמליהן לעמלי תורה וידוע שעיקר מסחור הוא בכסף ונחשת כי רוב המטבעות

מהם.. כידוע ראש פרק הזהב (ב"מ מד,א), משום הכי כתיב כל מרים שהנהיג עד כה להרים תרומת כסף ונחשת כדי להצליח עסקיו והיה מנהגו ליתן לעניים וכדומה. ועתה הביאו את תרומת ה' נתנו זו התרומה לתרומת ה'. אבל בזהב כתיב תנופה שלא היה מורם משארי זהב שש לו שיצליח בהם, אלא זה בפני עצמו הניף לה'.
לכל מלאכת העבודה הביאו. נכלל בזה גם הקרשים והכלים שבאו מעצי שטים, גם כלי העבודה שאי אפשר להיות בלי עצים הרבה. והוא כמו שכתוב עוד הפעם לכל העבודה.

פרק לה, כה

כה וְכַל-אִשָּׁה חֲכַמַת-לֵב בְּיָדֶיהָ טוֹו וַיְבִיאוּ מִטָּוה אֶת-הַתְּכֵלֶת וְאֶת-הָאֲרָגָמֹן אֶת-תּוֹלְעַת הַשָּׁנִי וְאֶת-הַשֵּׁשׁ:

חכמת לב. הלב בוטח שיעשה ויצליח.

ויביאו מטוה. אבל האריגה היתה ע"י חכמי לב וחושבי מחשבות ורק חוטים טווין נעשה ביד נשים.

פרק לה, כו

כו וְכַל-הַנָּשִׁים אֲשֶׁר נָשָׂא לְבָן אֶתְנָה בְּחֻמָּה טוֹו אֶת-הָעֵזִים:

אשר נשא לבן וגו'. למעלה מדרך הבטחון הרגיל כי אם לבטוח אשר שחו גבעות עולם לפני עבודת הקודש. עשו והצליחו.

פרק לה, כז

כז וְהַנָּשָׂאִים הַבִּיאוּ אֶת אֲבָנֵי הַשֵּׁהָם וְאֶת אֲבָנֵי הַמִּלֻּאִים לְאֶפֶוד וְלַחֹשֶׁן :

והנשאם. חסר, עיין פרש"י. ונראה משום שבאמת עדיין לא נתמנו להיות נשיאים מפי ה' עד אחר הקמת המשכן אלא הסכמת השבטים היתה שיהיו נשיאים כמו שכתבתי להלן במדבר א' ד'.

פרק לה, כח

כח וְאֶת-הַבָּשָׂם וְאֶת-הַשֶּׁמֶן לְמָאוֹר וְלִשְׁמֵן הַמִּשְׁחָה וְלִקְטֹרֶת הַסַּמִּים:

ואת הבשם ואת השמן למאור ולשמן המשחה. לפי סדר הכתוב בפרשת תרומה ולעיל ל"ה ח' היה ראוי לכתוב ואת השמן למאור ואת הבושם לשמן המשחה. ובא ללמדנו שלא הניחו הנשיאים לאחר ליתן אפילו ההין שמן לשמן המשחה אף על פי שהיה מצוי.

פרק לה, כט

כט כָּל-אִישׁ וְאִשָּׁה אֲשֶׁר נָדַב לָבָם אֶתֶם לְהֵבִיא לְכָל-הַמְּלָאכָה אֲשֶׁר צִוָּה ה' לַעֲשׂוֹת בְּיַד-
מֹשֶׁה הֵבִיאוּ בְנֵי-יִשְׂרָאֵל נְדָבָה לַיהוָה :

אשר נדב לבם אותם. האי אותם מיותר אלא פירוש אשר נשאו לבו לנדב כמו שכתבתי לעיל כ"א והוי כמו פעל יוצא דלבם הביא אשר יהיו מנדבים. ומכל מקום בעת הבאתם היה הכל בשמחה וברצון נדבה לה'. וכתוב אשר צוה ה' לעשות ביד משה שמשמעו שבא בקבלה וגם הוסיף משה בדעתו כמו שכתבתי בספר ויקרא ח' ל"ו ובכמה מקומות. ומכל מקום הכל הביאו ברצון.

פרק לה, ל

ל וַיֹּאמֶר מֹשֶׁה אֶל-בְּנֵי יִשְׂרָאֵל רְאוּ קָרָא ה' בְּשֵׁם בְּצַלְאֵל בֶּן-אוּרִי בֶן-חֹר לְמַטֵּה יְהוּדָה:
ראו. עיין מה שכתבתי לעיל ל"א ב'.

פרק לה, לא

לא וַיִּמְלֵא אֹתוֹ רוּחַ אֱלֹהִים בְּחֻמָּה בְּתַבּוּנָה וּבְדַעַת וּבְכָל-מְלָאכָה:
וימלא אותו רוח אלהים וגו'. נתבאר לעיל בפרשת תשא ל"א ג'.

פרק לה, לג

לג וּבַחֲרָשֶׁת אָבֹן לְמִלֵּאת וּבַחֲרָשֶׁת עֵץ לַעֲשׂוֹת בְּכָל-מְלָאכָת מַחֲשָׁבֶת:

לעשות בכל מלאכת מחשבת. שהוא בעצמו עשה מקצת מלאכה, וכתוב בכל הינו מקצת ולא כולו. אלא מסר אח"כ לאחרים. ולא שייך בזה המתחיל במצוה אומרים לו גמור, אחר שמתחלה היה בדעתו למסור לאחרים. והנה כאן כתיב מחשבת. ולא כמו בפרשת תשא. היינו משום שלא נזכר מלאכת אריגה ורקימה בזה הפסוק אלא בפסוק הסמוך שנשתוו בהני בצלאל ואהליאב. וא"כ יקשה לנו אמאי נזכר מלאכת חרש כאן הרי כתיב גם באהליאב מלאכת חרש. ונתיישב בזה דכתיב כאן מחשבת. שגם בקרא הסמוך מרומז שאהליאב נשתוו בחרושת במעשה אבל לא במחשבה בהמצאה היאך לעשות משום הכי כתיב כאן במחשבת נצטיין בצלאל.

פרק לה, לד

לד ולהורות נתן בלבבו הוא ואֶהְלִיאָב בֶּן-אֲחִיסָמֶד לְמִטֵּה-דָן:

ולהורות נתן בלבבו וגו'. שירצה לקבל הטורח והטפול להורות לאחרים אופני המעשה. וגם אם נפל איזה שאלה בהבנת הפסוק וכדומה, היה בצלאל מורה הוראה בזה הענין.

פרק לה, לה

לה מלא אתם חֲכֵמַת-לֵב לַעֲשׂוֹת כָּל-מְלָאכֶת חָרָשׁ וְחֹשֶׁב וְרָקֵם בְּתַכְלֵת וּבְאַרְגָּמֹן בְּתוֹלְעֵת הַשָּׁנִי וּבְשֵׁשׁ וְאַרְגָּ עֲשִׂי כָל-מְלָאכָה וְחֹשֶׁבִי מְחֻשְׁבֵּת :

מלא אתם. באלו הפרטים נשתוו שניהם.

חכמת לב. לבטוח שיצליחו במעשיהם.

לעשות כל מלאכת חרש וחשב. כאן יש הפסק בין חרש לחושב בהפסק פסיק. ללמד דאֶהְלִיאָב נשתוו בצלאל במעשה של חרש אבל לא במחשבה בהמצאה איך לעשות. דלזה היה מיוחד בצלאל כמבואר בפסוק הקודם ולחשב מחשבת וגו' ובחרשת וגו' וכך כתב הראב"ע ל"א ו'. ומכל מקום קאי ושב גם על מלאכת חרש היינו מה שבצלאל חשב עשה אֶהְלִיאָב ג"כ. אבל עיקר וחשב קאי על ורקם בתכלת וגו' שברקימה נשתוו שניהם גם במחשבה גם במעשה. ועיין להלן ל"ח כ"ג.

ואורג. וכן באריגה היו שניהם שוים במחשבה ובמעשה.

עשי כל מלאכה. בידיהם.

וחשבי מחשבת. שיעשו אחרים.

(הרחב דבר: והנה במדרש רבה תרומה פל"ד, ב איתא ועשו ארון מפני מה בכל הכלים האלה כתיב ועשית ובארון כתיב ועשו... אמר הקב"ה יבאו הכל ויעסקו בארון כדי שיזכו כולם בתורה למדנו דמעשה הארון גרם לזכות בתורה. ובצלאל שבא מיהודה זכה לזה ביותר. ומשום הכי כתיב להלן ויעש בצלאל את הארון. שעשייתו עם חביריו עלה על כולן וכל מעשה המשכן הועיל לעושיו בענין ידיעה בדברים עליונים שנגד זה הכלי ותכליתו. וכמו דאֶהְלִיאָב שבא משבט דן עשה כמה פרטים מיוחדים במשכן. ככה היה שבט דן מכריע להלכה בדיני ממונות וכמו שנאמר דן ידין עמו כאחד שבטי ישראל. היינו כיהודה בכל התורה כך היה דן מצליח בדיני ממונות וכדאיתא בפסחים (ד, א) ההוא דאמר דונו דיני אמר ש"מ מדין קאתי.).

פרק לו

פרק לו, א

א וְעָשָׂה בְּצִלְאֵל וְאֶהְלִיאָב וְכָל אִישׁ חָכֵם-לֵב אֲשֶׁר נָתַן ה' חֲכָמָה וּתְבוּנָה בְּהֵמָּה לְדַעַת
לַעֲשׂוֹת אֶת-כָּל-מְלָאכֶת עֲבֹדַת הַקֹּדֶשׁ לְכָל אֲשֶׁר-צָוָה ה':

חכם לב. כבר נתבאר לעיל ל"א ו' דמשמעות חכם לב. הוא חכמת יראת ה'. והיה הרבה חכמי לב אשר נתן ה' חכמה ותבונה בהמה לדעת. עומק הכונה של כל מלאכה. וגם לעשות באומנות היד את כל מלאכת עבודת הקדש לכל אשר צוה ה'. בקבלה למשה מה שלא בא בכתוב מפורש. ולא היה העת מספיק שילמדו כל הקבלות שבע"פ מפי משה. אבל המה כווננו בחכמתם שנעשה הכל מכווין כאשר צוה ה'. ועיין להלן ל"ט מ"ג.

פרק לו, ב

ב וַיִּקְרָא מֹשֶׁה אֶל-בְּצִלְאֵל וְאֶל-אֶהְלִיאָב וְאֶל כָּל-אִישׁ חָכֵם-לֵב אֲשֶׁר נָתַן ה' חֲכָמָה בְּלְבוֹ
כָּל אֲשֶׁר נִשְׂאוּ לְבוֹ לְקַרְבָּה אֶל-הַמְּלָאכָה לַעֲשׂוֹת אֹתָהּ:

אשר נתן ה' חכמה בלבו. ומפרש הפסוק היאך שייך נתינת חכמה בלב. הרי הכל בידי שמים חוץ מיראת שמים ע"כ מפרש כל אשר נשאו לבו וגו' זהו ג"כ חכמת הלב לבטח שיצליח בזו הפעולה, ושירצה לקבל עוד עיין להתקרב אל המלאכה. אף על פי שלא למד מעולם אמנות זו. ובאמת כן במלאכת חול שייך נשאת לב לאיזה מלאכה. בדרך משל אם בא אדם לעשות בית אומנות ללמד לתינוקות אומנות. והיה מביא הרבה ילדים לבחור במה חפץ לשלוח ידם. זה אומר אני רוצה בזה וזה אומר אני רוצה בזה. והבחירה מועלת להם לענין לימודו כמה שנים שיעמוד על תכלית המלאכה שבחרו בה. כך היה במעשה המשכן הבחירה לכל אחד באיזו אומנות היתה מועלת לעשות בלי לימוד כלל. רק בהצלחת ה' לדבר אשר נשאו לבו.

לקרבה אל המלאכה. להתבונן בה. וגם לעשות אתה. בידיו, אף על פי שמעולם לא אמנו אצבעותיו למלאכה זו. וכ"ז נשיאת לב היתה מתנה מה' והיא נקראת חכמת הלב.

פרק לו, ג

ג וַיִּקְחוּ מִלִּפְנֵי מֹשֶׁה אֶת כָּל-הַתְּרוּמָה אֲשֶׁר הֵבִיאוּ בְנֵי יִשְׂרָאֵל לְמְלָאכֶת עֲבֹדַת הַקֹּדֶשׁ
לַעֲשׂוֹת אֹתָהּ וְהֵם הֵבִיאוּ אֵלָיו עוֹד נְדָבָה בַּבֶּקֶר בַּבֶּקֶר:

ויקחו מלפני משה וגו' אשר הביאו. בימים הראשונים של הבאת הנדבות. והם בני ישראל הביאו אליו עוד נדבה בבקר בבקר. כמה בקרים אחרי שכבר לקחו האומנים מה שכבר הובא. והוא שהביאו רק בבוקר לפי פשוטו הוא משום שדרך האומנים לקבל צרכי המלאכה בבוקר על כל היום. ויש להוסיף, לפי שהיה נודע לכל ישראל בבוקר איך הוא

נחשב לפני ה' ע"פ ירידת המן כמו שכתבתי לעיל ט"ו ו'. ע"כ היתה ירידת המן בבוקר גורם להרבות נדבות.

פרק לו, ד

ד וַיְבֹאוּ כָּל-הַחֲכָמִים הָעֹשִׂים אֶת כָּל-מְלָאכֶת הַקֹּדֶשׁ אִישׁ אִישׁ מִמְּלָאכְתּוֹ אֲשֶׁר-הֵמָּה עֹשִׂים:

איש איש ממלאכתו. לא נחשוב שראובן בא לומר שביד שמעון העושה ג"כ מלאכה זו הוא ביותר לפי הצורך וכאלו קובל שישאר ביד שמעון יתור ח"ו. אלא בא כל אחד לומר שבידו הוא יותר מהצורך.

פרק לו, ו

ו וַיֵּצֵא מֹשֶׁה וַיַּעֲבִירוּ קוֹל בְּמַחְנֵה לְאֹמֵר אִישׁ וְאִשָּׁה אֶל-יַעֲשׂוּ-עוֹד מְלָאכָה לְתְרוּמַת הַקֹּדֶשׁ וַיִּכְלָא הָעָם מִהִבְיָא:

אל יעשו עוד מלאכה לתרומת הקדש ויכלא העם מהביא. לשון מקרא פלא. או היה ראוי לכתוב אל יביאו עוד. או ויכלא העם מלעשות. והנה בראש פרק הזורק (שבת צו, ב) איתא מנלן דהוצאה מלאכה מדכתיב ויעבירו וגו' אל יעשו עוד מלאכה. ומקשה מנלן דבשבת קאי דילמה בחול ומשום דשלימא ליה עבידתא ומשני גמר העברה העברה מיוה"כ. וכתבו התוס' דר"ח מחק כ"ז הקושיא והישוב. דאפילו מיירי בחול נ"ל שפיר דהוצאה נקרא מלאכה. והכי דריש בהדיא בירושלמי. וגם זה פלא למחוק סוגיא שלימה.

ונראה דבאמת לא הזהיר משה על שבת קודש ביחוד אלא על חול, כפשטא דקרא, ומשום דשלימא מלאכה. והא שהזהיר משה ע"ז ומאי איכפת לן אם יהי מותר. היינו משום דכל צרכי המשכן היה הכרח לעשות הכל לשם קדושה גם בעוד שלא הקדישו, כדאיתא בב"מ (נז, ב) פרק השואל בונין בחול ואח"כ מקדישין כדי שלא יבוא ליד מעילה. ומכל מקום ההכרח לעשות לשם קדושה כדין מעשה המקדש. והנה, מי שעשה לשם המשכן וניתותר, היה רשאי באמת לעכבן לעצמו, לפי דקי"ל הזמנה לאו מילתא היא. והזהיר משה דמכאן ואילך לא יעשו לשם קדושה שהרי אין צריך עוד, ולכתחלה אסור לעבוד לשם קדושה ולהשתמש בהם חול. אבל מה שכבר נעשה לשם קדושה לא הזהיר כלל. ומה איכפת לן אם יביאו ויתותר לבדק הבית או לצרכי כל שהם כמו שנעשה מתרומת כסף, כמו שכתבתי לעיל. אבל העם כלו מהביא גם מה שכבר נעשה לשם קדושה. שהרי ע"פ דין מותר להשתמש בהם חול. ומתחלה לא עשו כי אם לצורך המשכן ולא לבדק הבית. זהו עומק הפשט, וא"כ אין בזה שום הוכחה דהוצאה היא מלאכה, ושפיר מקשה ומשני.

אבל כ"ז למאן דאמר הזמנה לאו מילתא היא, מה שאין כן למאן דאמר הזמנה מילתא היא אי אפשר לומר כן, שהרי מה שנעשה לשם קודש אי אפשר להשתמש בהם עוד לחול וע"כ מסרו לבדק הבית, וא"כ צריך לפרש אל יעשו עוד מלאכה היינו שלא יביאו עוד, והבאה נקראת מלאכה. ונקיט משה רבינו לשון מלאכה, באשר אפילו למאן דאמר הזמנה מילתא מכל מקום בעינן איזה מלאכה כל שהיא, כמו שכתבו התוס' סנהדרין (מח,א) ד"ה נתנו. ואמר משה דהבאה לשם קודש דנקרא מלאכה בשבת מהני גם לזה שיהיה אסור אח"כ להשתמש בו חול, אף על פי שלא הקדישו עדיין. ומשום הכי כלו העם מהביא ולפי זה שפיר למדנו מכאן דהבאה היא מלאכה בשבת. וכבר הראינו לדעת בירושלמי יומא פ"ג ה"ו דהזמנה מילתא משום הכי שפיר יליף בירושלמי מגוף המקרא דהוצאה היא מלאכה.

פרק לו, ז

ז וְהַמְלֵאכָה הַיְתָה דָּיִם לְכָל-הַמְלֵאכָה לַעֲשׂוֹת אֹתָהּ וְהוֹתֵר:

והותר. דדרך אומנים כשחסר להם איזו חתיכה קטנה כסף וזהב לכלי, עושים מהפתייתם ששפור בעשה עוד חתיכה קטנה ולצרף אותה חתיכה לגוף הכלי אבל אין בזה תפארת הכלי אלא שהיה די והותר שהפתייתם ניתותרו.

פרק לו, ח

ח וַיַּעֲשׂוּ כָל-חֲכָמֵי-לֵב בְּעֵשִׂי הַמְּלֵאכָה אֶת-הַמְּשָׁכָן עֲשֶׂר יְרִיעֹת שֵׁשׁ מְשֻׁזָּר וְתַכְלֵת וְאַרְגָּמָן וְתוֹלַעַת שָׁנִי כְּרִבִּים מַעֲשֵׂה חֹשֶׁב עֲשֵׂה אֹתָם :

ויעשו כל חכמי לב בעושי המלאכה. משמעו שהחשובים שבהם עשו היריעות. וכך כתב הספורנו. אבל טעמו חלש. וגם כבר ביארנו לעיל משמעות חכם לב אינו בחכמת המלאכה אלא ביראת ה' וא"כ יש להבין הענין באופן אחר. והוא דאחר שהסכים בצלאל להקדים מעשי המשכן לכלים ומשום זה החל היריעות. וזה ברור דהפרכת ובגדי כהונה היו מקודשים מיריעות וא"כ נפל ספק לאיזה דבר ימציאו נפשם תחלה אם להיריעות המוקדמים ומשום זריזין מקדימין למצות. או להתאחר שלא לעשות עד שיגיעו להמקודשים יותר. והסכימו חכמי לב יותר להקדים ולהזדרז ליריעות.

(הרחב דבר: ובאמת כבר נפלה החקירה במצוה שאם ישהה מלעשותה יהיה בה הכשר ויתרון, אם יש בזה כלל מצוה הבאה לידיך אל תחמיצנה. והבאתי בחיבורי העמק שאלה סימן קנ"ד אות א' חבל הפוסקים בשו"ת ובאחרונים ז"ל בזה. ולמאן דאמר דמצוה להקדים יותר ודאי ניחא שהיו חכמי לב הזריזין ומקדימין ואפילו למאן דאמר דיותר טוב

להשהות ולעשות מן המובחר אינו אלא במצוה אחת, שבשהוי יעשנה מן המובחר. אבל כאן שיש לפנינו שתי מצות ודאי יש להזדרז להקודמת. ומכל שכן לפי סברת הגמרא יומא (לג,א) דמכשיר עדיף להקדים, וכן במעשה המשכן ותכליתו לה היו הכלים משמשין בלא הכשר מחיצות של המשכן. ולא דמי לבהמ"ק שאמר ר' יהושע שמעתי שמקריבין אע"פ שאין בית. דהתם קדושה הראשונה של בית המקדש ראשון קדשה לדורות אבל במשכן שלא היה המקום מקודש אלא לשעה והמחיצות של היריעות הוא דקדשי לאותו מקום. פשיטא דהיריעות קדמי גם למלאכה).

מעשה חשב עשה אתם. חזר לבצלאל ראש העושים כמו בכל מעשה המשכן כתיב בלשון יחיד. וכאן יש להסביר יותר דיוק לשון יחיד. שהרי כבר ביארנו בפרשת תרומה (כו,א) דמעשה חושב של הכרובים לא נגמר על יריעה אחת כי אם בצרוף השניה והשלישית וא"כ לכאורה היו כל האומנים נצרכים לעשות הציור באופן שיבינו איך שיצטרפו אשה אל אחותה אבל באמת לא היה כן אלא מעשה חושב עשה בצלאל לבדו. והוא מסר לכל א' הציור של יריעה שלו. ואף על פי שלא ידע מהשניה, רק בצלאל לבדו ידע איך יצורפו בטוב. והנה אריכות הפרשיות במעשה הכל מיותר. וכבר עמד ע"ז הרמב"ן ולא אמר בזה דברים שיתפסו את האזן. אבל האמת נמצא במעשה מעט חידושים שיש ללמוד בהם לשעה ולדורות כאשר יבואר לפנינו ועיין ל"ט ט"ו. וכלל גדול הוא הא דאיתא בב"ק (סד,א) ובכל מקום כל פרשה שנאמרה ונשנית לא נשנית אלא בשביל דבר שנתחדש בה. מלבד רמזי התורה שבא בשינויים קלים כמו בחוברת במחברת. נגבה תימנה. נגב תימנה. עשרים הקשר עשרים הקרשים. ועוד הרבה וסוד ה' ליריאיו. ואין דבר ריק בתורה.

פרק לו, יא

יא וַיַּעַשׂ לְלֵאָה תְּכֵלֶת עַל שְׂפַת הַיְרִיעָה הָאֶחָת מְקַצָּה בַּמַּחְבֵּרֶת כֹּן עֲשֵׂה בְּשַׁפַּת הַיְרִיעָה הַקִּיצוֹנָה בַּמַּחְבֵּרֶת הַשְּׁנִיָּת:

על שפת היריעה. בשפת היריעה. דיוק הלשון נתבאר בפרשת תרומה.

פרק לו, יג

יג וַיַּעַשׂ חֲמִשִּׁים קָרְסִי זָהָב וַיַּחְבֵּר אֶת-הַיְרִיעֹת אֶחָת אֶל-אֶחָת בְּקָרְסִים וַיְהִי הַמִּשְׁכָּן אֶחָד:

ויחבר את היריעות וגו'. משמע שבצלאל חיברם. וביריעות עזים להלן י"ח כתיב לחבר את האהל. משמע שלא עשה בצלאל אלא הכנה לזה שבהקמת המשכן יחברו המקימים. והא דכתיב בפ' הצווי (כו, ו,יא) וחברת את היריעות וחברת את האהל. קאי על משה

רבינו, כמו והקמת את המשכן דכתיב בקרשים. וידוע שמשה לבדו הקים את המשכן. וא"כ יש להבין למאי כתיב ויחבר ביריעות הללו. אבל מזה עמדנו על מדרש חז"ל ברכות (נה,א) דלהכי היפך בצלאל את הסדר ועשה תחלה את המשכן ואח"כ את הכלים משום הטעם שאמר בצלאל כלים שאני עושה להיכן אכניסם. והוא פלא. הלא גם לאחר שעשה הכל לא העמיד משה את המשכן עד ר"ח ניסן. והכל נגמר בחנוכה כדאיתא בפסיקתא (פ"ו ר"ח א) כמו שכתבתי להלן ל"ט ל"ז. וא"כ היכן עמדו הכלים כ"ז המשך.

ובלא סוגית הגמרא הייתי אומר טעמו של בצלאל משום שהמחיצות מכשירי כלים דבלא מחיצות אינם משמשים כלום. כמו שכתבתי לעיל ח'. אבל עלינו להבין דברי חז"ל שדייקו קרא שלפנינו שבצלאל עצמו חיבר היריעות הללו לפני הקמת כל המשכן והעמיד היריעות על כלונסאות וכדומה שיעמדו לשעה. כדי להכניס לתוכם את הכלים ולא יעמדו לעין כל אדם בחוץ שאין זה כבוד כלי קודש. מה שאין כן יריעות עזים באמת לא חיבר בעצמו עד שהקדים משה.

פרק לו, טז

טז וַיַּחְבֵּר אֶת-חֲמֵשׁ הַיְרִיעוֹת לְבָד וְאֶת-שֵׁשׁ הַיְרִיעוֹת לְבָד:

ויחבר וגו'. ולא נזכר כאן ענין כפילת היריעה שזה לא נדרש למעשה. אלא להקמה.

פרק לו, כט

כט וְהָיוּ תוֹאֲמֵם מִלְמַטָּה וַיִּחַדּוּ יְהוָה תַּמִּים אֶל-רֵאשׁוֹ אֶל-הַטְּבַעַת הָאֶחָת כִּן עָשָׂה לְשָׁנֵיהֶם לְשָׁנֵי הַמִּקְצָעוֹת:

ויחדו יהיו תמים. בשבת (צח,ב) כלין והולכין עד כאצבע דברי ר' יהודה ר' נחמיה אומר, כשם שמלמטן עוביין אמה כך מלמעלן עוביין אמה, שנאמר יחדו והכתיב תמים? ההוא דליתי שלמין ולא ליתי דניסרא. היינו קרש אחד משתי חתיכות מדובקין בדבק וכדומה. ור' יהודה ור' נחמיה אזלי במחלוקת ר' יהודה ות"ק בנגעים פי"א מ"ח אי קשירה מחברת להקרא אחד. ור' יהודה לטעמיה שאינו נקרא אחד. וא"כ לא בעינן קרא דתמים להא. והנה רש"י לעיל פרשת תרומה (כו,כד) פירוש תמים כמו תואמים. ויפה פירש לפי הפשט שמוכח מפסוק זה דכתיב יהיו תמים. ולפירוש הני תנאי היה ראוי לכתוב היו תמים שהרי כבר נעשו אלא משמעות הכתוב של תמים דלא לשלחופינהו מהדדי בשעת הקמה. ובצלאל הכין החריצים והטבעות באופן שיהיו תמים. אלא משום דכתיב באמת תמים ולא תואמים. הוציאו חז"ל כונה אחרת ג"כ לבד הפשט, למר כדאית ליה ולמר כדאית ליה.

פרק לו, לג

לג ויעש את הברית התיכון לברח בתוך הקרשים מן-הקצה אל-הקצה:

ויעש את הברית התיכון. ייחד הכתוב עשיה בפני עצמה גבי אותו בריח, באשר היתה בו אומנות יתירה לכוין בריח של שלשים אמה שיהא שוה להברח מן הקצה אל הקצה.

פרק לו, לח

לח ואת-עמודיו חמשה ואת-גויהם וצפה ראשיהם וחשקיהם זהב ואדניהם חמשה

נחשת :

וצפה ראשיהם וחשקיהם זהב. משמע שלא היו מצופים בשלימות בזהב. והוא פלא. שהרי בצווי כתיב (כו,לז) וצפית אותם זהב משמע בשלימות. וכן הוא בפירוש בברייתא דמלאכת המשכן. אלא על כורחך הפירוש של וצפה ראשיהם. שמלבד הצפוי הכללי היה גם צפוי בראש. והאיך אפשר לעשות צפוי בראש אחר שמצופה בכלל. אלא ע"כ הכי פירושו שעשו חשוק יוצא ובולט בראש העמוד וצפה את הראש והחשוק ג"כ בזהב, לבד צפוי הכללי.

אכן הדבר תמוה עדיין, מאין למד בצלאל לעשות כן, והרי לא נזכר בצווי אלא שיהא מצופים זהב. אבל כבר ביארנו דמשום דכתיב בצווי גבי מסך ועשית למסך פירוש לשם מסך. מה שלא נזכר הכי במעשה הפרכת דקדוש ממנו, אלא על כורחך היה מעשה בעמודי המסך מה שאינו בעמודי הפרכת. ועל כורחך יש כונה שניה במה שאמר משה בעמודי המסך וצפית אותם זהב היינו צפוי בראש העמוד ביחוד לבד הצפוי של כל העמוד. והזה אי אפשר אלא בחשוק ג"כ.

פרק לז

פרק לז, א

א ויעש בצלאל את-הארון עצי שטים אמתים וחצי ארכו ואמה וחצי רחבו ואמה וחצי

קמתו:

ויעש בצלאל. מבואר במדרש פרשת תרומה (לד,ב) דעשיית הארון גרם לזכות בתורה. וכך שבט יהודה זכו להיות מחוקקים היינו לעשות הלכות מחודשות עפ"י י"ג מדות והיות התלמוד שזה נקרא מעשה כמו שכתבתי בספר ויקרא י"ח ה'. וע"י מעשה הארון זכו למעשה התורה. וכשם שבצלאל עשה הארון בפועל ואח"כ נמסר ללוים המה ינשאוהו והעמידוהו על מכונו להגיעו לתכליתו הנרצה בו. ככה לדורות שבט יהודה היו מחוקקים,

ושבט לוי באים אחרי הכרעתם ומורים למעשה הבא לפנייהם, ומתקנים לפי השנויים במזדמן למעשה, ולהורות כתכלית הנרצה לעשות כתורה.

פרק לז, ה

ה וַיָּבֵא אֶת-הַבְּדִים בְּטַבְעֵת עַל צִלְעַת הָאָרֶן לְשֵׂאת אֶת-הָאָרֶן :

ויבא את הבדים בטבעות. בצלאל הביא בטבעות על צלעות יוצא משני הצדדים שיהא באופן לשאת את הארון היינו מעט מן הבד יצא מזה הצד ומעט מזה הצד. והא דכתיב בפרשת פקודי (מ,כ) דמשה שם בדיו היינו תיקן שיהא כשני דדי אשה. והוציא כל הבד מצד אחד כדי שיהא בולט בפרכת. וכ"ז נתבאר יפה בפרשת תרומה (כה,יב) בס"ד.

פרק לז, ח

ח כָּרוֹב-אֶחָד מִקְצֵה מִזֶּה וּכְרוֹב-אֶחָד מִקְצֵה מִזֶּה מִן-הַכַּפֹּרֶת עָשָׂה אֶת-הַכָּרִיבִים מִשְׁנֵי (קצוותיו) [קצותיו]:

עשה וגו'. עיין מה שכתבתי לעיל כ"ה י"ט שהיה הצווי תעשו בשני אנשים, משום שמן הנמנע היה לעשות שניהם ביחד באדם אחד. אבל בדרך נס נעשה ע"י בצלאל שניהם ביחד וכיוצא בזה איתא לעיל כ"ט כ"א עיי"ש.

פרק לז, יד

יד יָד לְעֹמֶת הַמִּסְגָּרָה הָיוּ הַטַּבְעֵת בְּתֵימִים לְבָדִים לְשֵׂאת אֶת-הַשְּׁלֶחָן:

לשאת את השלחן. אבל לא הביא הבדים עתה בטבעות. וגם לא היה אפשר להביא שלא בעת משא באופן שיהא מונח יפה שהרי לא היה אלא טבעת אחת מכל צד באמצע הפאה מארבע הפאות, היינו שנים בארכו ושנים ברחבו כמו שכתבתי לעיל (כה, כו). ועיין מה שכתבתי לעיל (כז, ז).

פרק לז, טז

טז וַיַּעַשׂ אֶת-הַכְּפָלִים אֲשֶׁר עַל-הַשְּׁלֶחָן אֶת-קַעְרֹתָיו וְאֶת-כַּפְתָּיו וְאֶת מְנַקְיָתוֹ וְאֶת-הַקְּשׁוֹת אֲשֶׁר יִסֹּךְ בָּהֶן זָהָב טָהוֹר:

ואת מנקיותיו ואת הקשות אשר יסך בהן. בצווי כתיב (כה,כט) תחלה הקשות ואח"כ המנקיות. וכבר ביארנו דהקשות הם המעמידים. והמנקיות המה המזלגות. והמעשה היה כפי הראוי. תחלה עשו המזלגות ואח"כ המעמידים משום דלא אפשר לעשות המעמידים

עד שנדע אופני המזלגות ועובין אבל שם סדר הכתוב כפי תשמישן של הכלים, מתחלה משתמשין בדפוסין לאפיה ואח"כ הבזיכין ללבונה בשעת הסדור, ואח"כ מעמידין הקשוות מצדדי השלחן, ואח"כ מניחין הקנים בין הקשוות. אכן מצד הסברא היו תחלה מעמידין הקשוות והמנקיות להעמיד הלחם על מתכונתו ואח"כ הבזיכין ללבונה. וא"כ מהראוי לכתוב תחלה קשוות ומנקיות ואח"כ הכפות אלא מזה מבואר כדתנן במנחות פ"א (צ,א) לא סדור קנים ולא נטילתן דוחה את השבת. שהוא משום איסור מוקצה וטורח בכדי, כדאיתא בשבת פרק כל הכלים (קכג,ב). ולכאורה הוא פלא לדחות משום זה ענין הכתוב בתורה. ועיין מה שכתבתי בספר ויקרא (כד,ו) רמז לזה. ומעתה גם כאן מרומז הכי. דהתשמשות הבזיכין קדמה לקשוות ומנקיות דבזיכין סדרו בשבת והקשוות והמנקיות במוצאי שבת.

פרק לז, יט

יט שְׁלֹשָׁה גְבִיעִים מְשֻׁקְדִים בְּקִנְהָ הָאֶחָד כְּפֹתֵר וּפְרָח וְשְׁלֹשָׁה גְבִיעִים מְשֻׁקְדִים בְּקִנְהָ אֶחָד כְּפֹתֵר וּפְרָח כֵּן לְשֵׁשֶׁת הַקְּנִים הַיְצָאִים מִן-הַמְּנָרָה:

בקנה אחד. תיבה זו הכתובה בשנוי מהכתוב בכל המקומות בקנה האחד. ממשיך את הדעת להשכיל על ענין הגביעים המשוקדים כפתור ופרח. והנה ראינו במדרש רבה פרשת מקץ (צא,ט) דרבי טרפון בשעה שהיה אחד אומר לפניו דבר הגון בתורה היה אומר כפתור ופרח. ושיחת רבן של ישראל מלמדנו שהבין אשר בכפתורים ופרחים של המנורה רמוז חידושי תורה שיש בהם שכל טוב לעושיהם. ומשום הכי אמר למי שחידש דבר טוב שהוא כפתור ופרח שעל המנורה. וכבר נתבאר ראש פרשת תצוה (כז,כ) שהמנורה בכלל מרומז להאיר על חכמת התורה בפלפולה של תורה והחקירה והעיון. והנה ששה קני מנורה עם הנר האמצעי הן המה שבע חכמות חיצוניות הטפלות לתורה, ושהתורה צריכה להם להתפרש בכל פרטי שיעורין וכדומה המגיע לבאור התורה. וע"ז מצויר. גביעים המורים על השקאה. שהתורה משקה בחכמות. כדאיתא בכורות (ח,א) שר' יהושע עמד על דבר נפלא בחכמת הטבע ע"י דקדוקי תורה. והחכמות משקים הדעת לדעת ולהבין דקדוקי דבר ה'. והגביעים משוקדים ללמדנו שכ"ז אינו בא אלא ע"י שקידה. והלא ע"ז הצויר אמר ה' לירמיה שראה מקל שקד לאמר כי שוקד אני וגו'. ובאו שלשה גביעים שההשקאה מועלת גם לידיעת התורה ודקדוקיה גם הנוגע למעשה המצות גם לכשרון דרך ארץ והליכות עולם. חכמת אדם בעמל תורה תאיר דרכו על הארץ.

ואחר כ"ז יש לדעת כי יש איזה תועליות שבאה ע"י שקידה בחכמה מיוחדת דוקא לאותה חכמה משבע חכמות ולא זולתה, וע"ז מרומז הלשון בקנה האחד המיוחד. ויש תועליות

שבאים משקיפה בחכמה לשם ידיעת התורה אשר אינם מיוחדות לאיזה חכמה, וע"ז מרומז הלשון בקנה אחד. איזה דבר חכמה שהוא, היא באה מכח המנורה שהיא מורה על כח התורה ולהאיר על ידיעתה, כאמור. וענין ארבעה גביעים אלו שבאו בגוף המנורה (פסוק כ) לרמז לארבעה תועליות שבאו בשקידת התורה. להבין כפתור ופרח בגוף התורה ולהשכיל בשארי חכמות. ולהשכיל בעבודה. ולהשכיל בדרך ארץ.

פרק לז, כט

כט ויעש את-שמן המשחה קדש ואת-קטרת הסמים טהור מעשה רקח:

ואת קטרת הסמים טהור. לא כתיב כאן קודש. וכבר כתבתי לעיל ל"ה. שלא נתקדשו אלא במכתשת שהיה ממולח. וזה לא היה בעצם מעשה האומנים. שהרי אין בזה אומנות ויותר טוב שלא יכתשו עד סמוך למעשה הקטרה. ולא עשה בצלאל אלא העירוב שיהא נצרך לכתוש עם המעלה עשן שהיה בזה אומנות יתירה. ומשום הכי כתיב לעיל ל"א י"א ואת קטרת הסמים לקודש. פירוש שיהא מוכן לקדש. אבל לא שיהא בצלאל מקדש במכתשת. ומשום הכי כתיב כאן ואת קטרת הסמים טהור היינו בלי שום עירוב דבר אחר שהוא חוץ לצורך הקטרה. דבזה לא יהיה הקטרה טהור. אבל בשמן המשחה היה גמר האומנות הריקוח על האש ואז נצטוו לעשות קודש כמו שכתבתי ועשית אותו שמן משחת קודש רקח וגו'.

פרק לח

פרק לח, ד

ד ויעש למזבח מכבר מעשה רשת נחשת תחת כרכבו מלמטה עד-תציו:

ויעש למזבח מכבר וגו' תחת כרכבו וגו'. משמע שלא עשאו בפני עצמו ואח"כ הליבש את המזבח בו. אלא מתחלה עשה המזבח בזה האופן. שעשה לו בליטת נחשת תחת הכרכב עד חצי המזבח ובאותה בליטה עשה מכבר ומעשה רשת. והבין בצלאל בחכמתו שלא דוקא אמר משה (כז,ה) ונתת אותה תחת כרכב המזבח מלמטה. דמשמע שיעשו בפני עצמו ואחר כך ליתן על המזבח. אלא שהוא לאו דוקא ולא בא אלא ללמד שלא דוקא ממנו כמו קרנותיו.

ומזה יש להביא ראיה שפירוש מכבר ומעשה רשת אינו מן הצד אלא מלמעלה, כדי שיקבל בנקבים הגדולים, כמו שכתבתי לעיל (כז,ד) בשם תרגום יונתן דאי נימא שהיה מן הצד א"כ לא שייך לומר שהוא כמו מכבר ומעשה רשת אלא כשהיה בתלוש ואח"כ חיברו

אבל אי מחובר מעיקרו איך הוא מעשה רשת והרי מעולם לא היו בו נקבים מפולשים אלא כמו שכתבתי שם שהנקבים היו מלמעלה למטה כמו כברה והיה למעלה הנקבים גדולים כמו רשת כדי שיפלו הניצוצות של אש לארץ. וכ"ז לא היה צורך למזבח שעשה שלמה שהיה גדול ורחב ידיים. מה שאין כן של משה.

פרק לח, ז

ז וַיָּבֵא אֶת-הַבְּדִים בְּטַבְעֵת עַל צִלְעַת הַמִּזְבֵּחַ לְשֵׂאת אֹתוֹ בְּיָדָם נְבוּב לְחַת עֲשֵׂה אֹתוֹ:

ויבא את הבדים וגו'. כמבואר בפרשת הצווי (ז, כז) והובא את בדיו. ונתבאר שם שהיה המצוה במזבח החיצון שיהא בצלאל מביא את הבדים בטבעות כמו בארון הקודש וביאר הכתוב שהביא על צלעות המזבח היינו שהבדים יצאו משני צדי המזבח באופן שיהא ראוי למשא. ובפרשת תרומה (כה, יד כז, ז) נתבאר הענין בטעם.

פרק לח, ח

ח וַיַּעַשׂ אֶת הַכִּיּוֹר נְחֹשֶׁת וְאֶת כַּנּוֹ נְחֹשֶׁת בְּמִרְאֵת הַצַּבָּאֵת אֲשֶׁר צָבְאוּ פָתַח אֵהָל מוֹעֵד:

במראת הצבאת אשר צבאו פתח אהל מועד. עיין פרש"י ורמב"ן. והרמב"ן הוסיף להסביר מדוע בחרו לעשות במראותיהן כיור וכנו משום מי סוטה. וצריך לומר שכבר נאמרה וידעו פרשת סוטה. ועדיין קשה כפל לשון אשר צבאו. ומה מקרא חסר הצובאת פתח אהל מועד. ונראה ע"פ מאמרם בברכות (יז, א) הני נשי במאי זכיין באתנווי גברייהו בי מדרשא. בפרשת בלק (כד, ו) על הפסוק כנחלים נטיו נתבאר יותר זכות הנשים להביא התלמידים ללימודן ע"י שהן מספיקות אותם. וע"כ בזכות מרים ירד הבאר. שהוא מקוה טהרה המביא לידי קדושה כמו נשים שמביאין את אחרים לידי קדושת תורה ועבודה ומשום זה אמרו במו"ק דכ"ח דלמה נסמכה מיתת מרים לפרה אדומה לומר מה פרה מכפרת כך מיתת מרים מכפרת. ופרה אין בה קדושה אלא טהרה שמביאה לידי קדושה כך מרים הצדקת היתה צדקתה להביא אחרים לתלמוד תורה. ולמדה את אחרות לידי כך. ועיין ספ' ויקרא ז' י"ט מה שכתבתי שם. ע"כ בחרו את הכיור וכנו שמביאין לידי קדושת עבודה.

ועוד יש הוספה בכיור וכנו שהביאו גם לידי קדושת התורה, שהרי משה רבינו שהיה נכנס באהל מועד לא לבש בגדי כהונה כידוע בתענית (יא, ב). ומכל מקום היה מחויב ברחיצה כמבואר להלן מ' ל"א ורחצו משה ואהרן ממנו. וכמו שכתבתי לעיל ל' כ"א שהבא לאהל מועד אפילו בלי צורך עבודה טעון קידוש ידים ורגלים כדתנן בכלים פ"א. ומשה רבינו כשנכנס לאהל מועד תדיר הוא רק לתלמוד תורה שהיה אור המנורה מועיל שם כמו

שכתבתי לעיל בכמה מקומות. משום הכי אותן הנשים שזכו במצוה זו לאתנויי אינשי בי מדרשא זכו לעצמן לעשות במראותיהן כיוור וכנו.

ונמצא פירוש במראות הצבאת - הנשים הללו שכנו עצמן במעשיהן להקרא בשם הצובאות. ומפרש המקרא את מי הצביאו - אשר צבאו פתח אהל מועד. התלמידים שצבאו תמיד פתח אהל מועד. שהרי היתה ישיבה לפני אהל משה עד שלא הוקם המשכן שנקרא אהל מועד. או לפני המשכן אח"כ. והמה הנשים סייעו שיצבאו ע"י שהכינו כל צרכיהם. משום הכי נקראו הנשים צובאות.

פרק לח, טו

טו וְלִפְתָּח הַשְּׁנִית מִזָּה וּמִזָּה לְשַׁעַר הַחֲצַר קָלְעִים חֲמֵשׁ עֶשְׂרֵה אֲמָה עֲמֻדֵיהֶם שְׁלֹשָׁה וְאַדְנֵיהֶם שְׁלֹשָׁה:

ולכתף השניות מזה ומזה. כבר נתבאר לעיל סוף פרשת תרומה (כז, יד).

פרק לח, יז

יז וְהָאֲדָנִים לְעֲמֻדִים נְחֹשֶׁת וְגוֹי הָעֲמֻדִים וְחֲשׂוּקֵיהֶם כֶּסֶף וְצָפוּי רִאשֵׁיהֶם כֶּסֶף וְהֵם מְחֻשְׁקִים כֶּסֶף לְעֲמֻדֵי הַחֲצַר:

וחשוקיהם כסף. היינו באמצע. ועוד היה וצפוי ראשיהם כסף והם מחושקים כסף כל עמודי החצר. ביארנו לעיל שהיה שני אופני חשוקיהם. באמצע וצפוי ראשיהם. ולמד בצלאל מדכתיב כל עמודי החצר לעיל והוא מיותר. אלא שנכלל בזה עוד אופן חשוק מה שלא למדנו מדכתיב וחשוקיהם כסף. והיינו דמפרש המקרא דצפוי ראשיהם היה בכלל מצות מחושקים כסף כל עמודי החצר דנאמר בצווי.

פרק לח, יח

יח וּמִסֹּד שַׁעַר הַחֲצַר מַעֲשֵׂה רֶקֶם תְּכֵלֶת וְאַרְגָּמָן וְתוֹלַעַת שָׁנִי וְשֵׁשׁ מְשֻׁזָּר וְעֶשְׂרִים אֲמָה אַרְבֵּי וְקוֹמָה בְּרֹחַב חֲמֵשׁ אַמּוֹת לְעֲמֻת קָלְעֵי הַחֲצַר:

מעשה רקם תכלת וגו'. בכל מקום כתיב המינים במה נעשה. ואח"כ אופן המעשה, וכן כתיב בצווי שער החצר. וכאן במעשה כתיב להיפך. (וכן להלן ל"ט כ"ב. ויבואר שם) נראה שבא ללמד שהחכים בצלאל לעשות אופן הרקימה בתפארת יותר ממעשה ההיכל אף על פי שקדוש יותר. וכן היה בבהמ"ק שהיה שער נקנור מופלא מאד יותר משער ההיכל. והוא משום דבתחילת הכניסה יש לעשות כן ועיין מה שכתבתי לעיל כ"ז ט"ז.